

Přehled pracovních činností sociálních pracovníků jako podklad pro formulování žádoucích výsledků učení¹

Oldřich Matoušek², Tatiana Matulayová³

SOUHRN:

Článek podává v první části přehled činností, kterým se věnují sociální pracovníci v ČR v současnosti. Byl excerpován z pilotních verzí souboru profesiogramů, což jsou charakteristiky nároků vztažených k určité pracovní pozici. Takto získaný přehled činností sociálních pracovníků umožňuje formulovat požadavky na výsledky učení. Definování a formulace výsledků učení je v mezinárodním kontextu považováno za metodu, která ovlivňuje kvalitu vzdělávání. V druhé části článku jsou proto diskutovány některé charakteristiky současného vzdělávání sociálních pracovníků ve vztahu k plánované inovaci standardů vzdělávání.

SUMMARY:

The article gives an overview of activities that social workers in the Czech Republic are currently doing. The overview has been excerpted from pilot versions of profesiograms, which are sets of the demands for a job position. The overview of social workers' activities thus obtained makes it possible to construct a system of learning outcomes as an aid for the creation of educational programs. The second part of the article therefore discusses various aspects of current social worker education in relation to the innovation of educational standards.

CÍL A KONTEXT SDĚLENÍ

Článek je jedním z výstupů probíhajícího projektu Profesionalizace sociální práce v ČR (dále TAČR PROSO). Jedna větev projektu je zaměřena na posouzení stavu profesionalizace oboru sociální práce na základě kvantitativního průzkumu na reprezentativním vzorku sociálních pracovníků. Tuto větev doplní ještě kvalitativní data z fokusních skupin. Druhá větev pracující pouze s kvalitativními daty směřuje k popisu faktických činností sociálních pracovníků. Při sběru dat se využívaly rozhovory se sociálními pracovníky, popisy pracovních činností studenty sociální práce a údaje obsažené v závěrečných pracích škol, resp. ve výzkumných zprávách. Aplikační cíle projektu jsou: přispět k inovaci vzdělávacích standardů používaných Asociací vzdělavatelů v sociální práci, k návrhu specializačního studia a přispět k inovaci systému dalšího vzdělávání sociálních pracovníků v ČR.

1 Článek vznikl v rámci projektu TAČR TL01000146 — Profesionalizace sociální práce v ČR

2 Doc. PhDr. Oldřich Matoušek, Katedra sociální práce FF UK Praha. Kontakt oldrich.matousek@ff.cuni.cz.

3 Doc. PaedDr. Tatiana Matulayová, PhD., Katedra křesťanské sociální práce, CMTF UP Olomouc.

ANALÝZY PRACOVNÍCH ČINNOSTÍ SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ V ČR

Jedním z cílů probíhajícího projektu PROSO-TAČR je zjištění toho, co fakticky sociální pracovníci v ČR dělají, jaké předpoklady jejich práce má, jak jsou definovány cíle a výsledky jejich práce, co je při jejich práci stresuje.

Tématu byly v aktuální české odborné literatuře věnovány dvě obsáhlejší systematické studie. V první z nich si autoři (Musil, Bareš, Havlíková, 2017) kladli jako cíl zjistit o sociálních pracovnících v ČR „kdo, co, jak, s jakým ohodnocením včetně určení nákladovosti a v jakém počtu sociální práci provádí“. Výzkumná strategie spočívala v porovnání žádoucích a skutečných charakteristik sociální práce. Data pak byla analyzována zvláště pro každý resort státní správy. Urban a kol. (2018) se zaměřili na čtyři typy sociální práce definované cílovými skupinami.

KONCEPCE PŘEHLEDU PRACOVNÍCH POZIC

V projektu jsme se rozhodli vytvořit přehled pracovních pozic ve formě tzv. profesiogramů. To jsou schematické popisy nároků na jeden typ pracovního místa, používané zejména v personalistice již nejméně půl století. Na této úrovni popis profese v českém prostředí zatím chyběl.

Strukturu profesiogramu jsme konstruovali podle dostupné české literatury, přičemž základní pramen představovaly příslušné oddíly Encyklopedie sociální práce (Matoušek a kol., 2013) a dvě výše citované systematické studie. Finální verze struktury profesiogramu byla konzultována a upravena M. Rymešem z FF UK Praha, který má s tímto postupem mnohaletou zkušenost v oblasti psychologie práce.

Struktura pilotní verze profesiogramů byla následující:

Název pracovní pozice, Smysl existence pracovní pozice, Sociální situace cílové skupiny a její hlavní potřeby, Systémový kontext (legislativa, standardy), Organizační rámce, Způsob definování cílů pro pracovníky, Popis jednotlivých pracovních činností, Popis návazností pracovních činností, Popis průběhu směny/průběhu pracovního týdne, Okruh spolupracujících subjektů, Typy výsledků, Nutná formální kvalifikace, Potřebné znalosti, Potřebné specifické dovednosti, Měkké dovednosti, Žádoucí postoje a hodnotová orientace, Využívané teorie, Přístupy a metody, Kritéria úspěchu v profesi, Zdroje stresu/vyhoření, Kritické a velmi náročné situace.

Do sestavy profesiogramů byly vybrány pozice, o nichž bylo možné předpokládat, že jich aktuálně na trhu práce existuje více nežli 30. Přesné ověření počtu pracovních pozic nebylo vždy možné, protože data týkající se personálního vybavení nestátních neziskových organizací nejsou dostupná.

Profese charakterizované profesiogramy byly tyto:

1. Koordinátor osobní asistence
2. Koordinátor vzdělávacích služeb (NNO)
3. Pracovník OSPOD — kurátor pro děti a mládež
4. Sociální pracovník OSPOD — náhradní rodinná péče
5. Terénní pracovník OSPOD
6. Poradce rané péče

7. Pracovník doprovázející pěstounské rodiny
8. Sociální pracovník v sociálně aktivizační službě pro seniory/osoby se zdravotním postižením
9. Sociální kurátor MÚ
10. Sociální pracovník domova pro seniory, domova pro osoby s mentálním postižením, domova se zvláštním režimem
11. Sociální pracovník v intervenčním centru pro osoby ohrožené domácím násilím
12. Sociální pracovník kontaktního centra pro drogově závislé
13. Sociální pracovník komunitního centra pro duševní zdraví
14. Terénní pracovník MÚ — oddělení sociální péče
15. Sociální pracovník — koordinátor pečovatelské služby
16. Sociální pracovník Úřadu práce pro agendu příspěvku na péči
17. Sociální pracovník Úřadu práce v agendě dávky pomoci v hmotné nouzi
18. Sociální pracovník v azylovém domě/Sociální pracovník v azylovém domě pro matky s dětmi
19. Sociální pracovník v denním centru pro osoby bez přístřeší
20. Sociální pracovník v domě na půl cesty
21. Sociální pracovník v institucionální výchově dětí a mládeže (DD, DgÚ, DDsŠ, VÚM, SVP)
22. Sociální pracovník v manželské poradně
23. Sociální pracovník NZDM
24. Sociální pracovník v občanské poradně
25. Sociální pracovník v paliativní a hospicové péči
26. Sociální pracovník v pedagogicko-psychologické poradně (PPP) a ve speciálně pedagogickém centru (SPC).
27. Sociální pracovník/zdravotně-sociální pracovník v psychiatrické nemocnici
28. Sociální pracovník sociálně aktivizační služby pro rodiny
29. Sociální pracovník v terapeutické komunitě
30. Sociální pracovník v zařízení sociální rehabilitace/ v sociálně terapeutické dílně
31. Sociální pracovník ve státních a nestátních zařízeních pro migranty
32. Sociální pracovník zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (ZDVOP)
33. Sociální pracovník ve stacionáři pro lidi s postižením, pro seniory
34. Sociální pracovník ve věznici
35. Sociální pracovník ve zdravotnictví/zdravotně sociální pracovník
36. Úředník PMS

V několika případech se stalo, že profily původně navržených profesních pozic byly do té míry shodné, že jsme vytvořili širší definici jedné pozice, než jaká byla původně plánována. Těmito širšími pozicemi jsou: Sociální pracovník v domovech pro seniory + sociální pracovník v domovech se zvláštním režimem + sociální pracovník v domovech pro lidi s postižením; sociální pracovník ve zdravotnictví + sociálně-zdravotní pracovník; sociální pracovník v sociálně aktivizační službě pro seniory + sociální pracovník v sociálně aktivizační službě pro lidi s postižením; sociální pracovník ve státních zařízeních pro migranty + sociální pracovník v nestátních zařízeních pro migranty, sociální pracovník v pedagogicko-psychologické poradně + sociální pracovník ve speciálně-pedagogickém centru; sociální pracovník ve stacionáři pro seniory +

sociální pracovník ve stacionáři pro lidi s postižením. Jako téměř totožné z hlediska nároků práce se také ukázaly pozice sociálních pracovníků ve všech typech školských ústavních zařízení pro děti mládež, takže i ty jsme sloučili do jednoho profesiogramu. U pracovníků OSPOD je někdy k základní agendě připojen výkon opatrovnictví; není však žádná pozice na OSPOD, v níž by byla jedinou pracovní náplní. Tzv. terénní sociální pracovník OSPOD je pracovník, který je obvykle pověřován kolizním opatrovnictvím v rozvodu a šetřením v terénu v případech podezření na špatné zacházení s dítětem.

Profesiogramy byly konstruovány s předpokladem, že jde o pilotní verze. Soubor pilotních verzí bude na jaře roku 2020 publikován na webových stránkách časopisu Sociální práce/Sociálna práca, který vydává Asociace vzdělavatelů v sociální práci. Všichni uživatelé těchto webových stránek budou mít možnost profesiogramy komentovat a doplňovat. Tyto jejich příspěvky pak výzkumný tým zohlední při pravidelné redakci profesiogramů. Jde tedy o materiál, který bude „živý“, bude se měnit a má tudíž šanci ukazovat i dynamiku profese, pokud se podaří porovnat stav současný se stavem budoucím.

METODIKA VYTVÁŘENÍ PROFESIOGRAMŮ

Po metodické stránce představuje sestava profesiogramů 36 kvalitativních případových studií. Jako zdroje pro konstrukci pilotních verzí profesiogramů byly využity:

Stukturované rozhovory se zkušenými sociálními pracovníky, které sledovaly strukturu profesiogramu, vytvořily jádro materiálu. Výběr těchto pracovníků byl náhodný; šlo o pracovníky z Prahy, Královohradeckého kraje a Jihočeského kraje. U většiny z nich jsme měli referenci od kolegů, kteří je pokládali za zkušené a kompetentní. Někteří z těchto pracovníků vystoupili pak ještě na otevřeném semináři věnovaném profesní roli sociálních pracovníků na FF UK Praha. Jejich informace z prezentace a diskuse se studenty pak materiál z rozhovoru ještě doplnily. Pro jednu pracovní pozici byly k dispozici 1–2 rozhovory.

Dvojice kontrastních kazuistik, jimiž jeden zkušený pracovník popisoval dva své případy. Jedna kazuistika popisuje případ, který vyšel podle předpokladů pracovníka i podle toho, co si přál klient; druhý případ naopak nenaplnil předpoklady ani pracovníka, ani klienta. Na rozdíl od rozhovorů, které byly anonymizovány, jsou tyto kazuistiky identifikované celým jménem respondenta i jeho pozicí v organizaci i jménem organizace. Výběr těchto pracovníků byl rovněž náhodný, rozptýl jejich působišť byl ještě větší než u pracovníků, s nimiž byly prováděny strukturované rozhovory. Kontrastní kazuistiky byly aktuálně získány pro polovinu pracovních pozic. Jsou zveřejněny na webových stránkách časopisu Sociální práce/Sociálna práca. Budou i nadále doplňovány.

Další zdroj představovaly *návrhy profesiogramů vytvořené studenty* sociální práce na FF UK Praha a na CMTF UP v Olomouci. Pro jeden typ pracovní pozice byly v době publikace pilotních verzí profesiogramů k dispozici nejméně ve dvou verzích, maximální počet byl devět verzí studentských návrhů jednoho profesiogramu. Studenti tyto profesiogramy vytvářeli během praxí a využívali přitom jak pozorování, tak rozhovorů se zkušenými pracovníky. V několika případech byl jeden studentský návrh

profesiogramu dílem menší skupiny studentů, kteří na jeho konstrukci spolupracovali. Tyto skupinové návrhy vznikly pouze na CMTF UP v Olomouci.

Dalším zdrojem byly *závěrečné práce studentů vyšších odborných škol, bakalářského a magisterského studia* sociální práce nebo příbuzných oborů na českých vysokých školách, dostupné v otevřených zdrojích, jejichž témata byly popisy práce sociálních pracovníků v systému sociální ochrany v ČR.

Dalším zdrojem byly *výzkumné práce* domácí provenience, mezi nimiž převažují ty, které zadal a publikoval Výzkumný ústav ministerstva práce a sociálních věcí.

Pilotní verze profesiogramů tedy vznikaly postupným doplňováním výchozího jádra, kterým byla data z rozhovorů se zkušenými sociálními pracovníky. Téměř nikdy se nestalo, že by další zdroj uvedl něco zásadně odlišného od toho, co uváděl první zdroj. Naopak v případech, kdy bylo zdrojů hodně — typicky šlo o data od studentů — další zdroje už nic nového přinášet nemusely.

PŘEHLED PRACOVNÍCH ČINNOSTÍ SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ

Tabulka 1 kategorizuje činnosti českých sociálních pracovníků podobným způsobem, jaký během posledních 40 let využívá americko-kanadská *Asociace komisí pro licencování v sociální práci* (Association of Social Work Boards, ASWB). Tyto komise žadatelům (obvykle čerstvým absolventům studia) vydávají licence k provádění sociální práce v obou zemích (viz 2017 Analysis, 2017), a to na základě důkladného testu znalostí a dovedností. Obsah zkoušky adeptů profese je v těchto zemích v posledních dekádách založen na periodicky opakované analýze praxe sociální práce, kterou hodnotí expertní panel. Poslední analýza profesních činností byla provedena v letech 2015 až 2016.

Kategorie/činnost	Číslo profesiogramu
Hodnocení	
Zjišťování potřeb/kapacit klientů se sníženou soběstačností	1, 10, 15
Šetření v rodině dítěte při podezření na jeho ohrožení	3, 5, 22, 26
Rozhovor s dítětem o jeho situaci a hodnocení jeho názoru	3, 5
Hodnocení situace rodiny a dítěte	3, 5, 18, 21, 26, 28, 32
Hodnocení situace dítěte, které je v ústavní péči	3, 5
Hodnocení situace mladistvého, který je ve výkonu trestu odnětí svobody	3
Hodnocení míry ohrožení dítěte	4, 5
Hodnocení způsobilosti žadatelů o pěstounskou péči/adopci	4
Šetření v rodině žadatelů o pěstounskou péči/adopci	4
Hodnocení realizace plánu péče/IPOD	4
Hodnocení potřeb dítěte s postižením a jeho rodiny	6
Hodnocení vývoje dítěte v náhradní rodině/v ústavu	4, 7, 21
Hodnocení situace dospělého ve výkonu trestu	9

Kategorie/činnost	Číslo profesiogramu
Šetření v domácnosti žadatele o pobyt v domově pro seniory, se zvl režimem, s mentálním postižením	10
Hodnocení potřeb duševně nemocných	13, 27
Šetření v domácnostech osob v nepříznivé sociální situaci	14, 33
Šetření v domácnosti klientů pečovatelské služby	15
Šetření v domácnosti, případně v pobytovém zařízení, u žadatele o příspěvek na péči	16
Hodnocení míry soběstačnosti klienta	16
Zkoumání příjmu, majetkových a sociálních poměrů, a také možnosti příjmy zvýšit	17
Zjišťování, jak rodiče zajišťují docházku dětí do školy	17
Hodnocení situace klienta bez domova (včetně rizik)	19, 20
Hodnocení situace klienta s jakýmkoli sociálně-psychologickým problémem	24
Hodnocení situace umírajícího klienta	25
Hodnocení efektu služby	26
Analýza potřeb a rizik na straně pachatele i oběti	36
Hodnocení potřeb nemocných	35
Hodnocení situace imigrantů	31
Plánování intervence	
Uzavírání smlouvy	1, 10, 15, 20, 23, 25, 28, 33
Zpracování individuálního plánu ochrany dítěte	3, 4, 32
Plánování péče o dítě s postižením	6
Plánování péče o seniory a osoby se zdravotním postižením	8, 10
Plánování péče o duševně nemocné	13, 27
Plán podpory klienta v azylovém domě	18
Plán podpory rodičovské role klienta	18
Plán podpory klienta bez domova	19, 20
Plánování péče o děti v ústavních zařízeních	21
Plánování podpory dítěte po odchodu z ústavního zařízení	21
Plán péče o umírajícího klienta	25
Vytvoření zakázky	28
Plán dohledu	36
Vstupní posouzení odsouzeného	34
Plánování postupu pro případ, že bude žádost o povolení pobytu v ČR zamítnuta	31
Přímé poskytování služby	
Poskytování poradenství o vzdělávání dětí	2, 7, 21, 31
Poskytování poradenství o péči o děti, o jejich výchově, výkonu rodičovské odpovědnosti	3, 7, 18, 21, 28, 29, 34, 32
Poskytování podpory rodinám, které mají dítě v ústavní péči	3, 21
Poskytování podpory pěstounským rodinám	4, 7

Kategorie/činnost	Číslo profesigramu
Podpora dohody rodičů při rozvodu	5, 22
Poradenství pro rodiny dítěte s postižením	6
Podpora kontaktu mezi náhradní a biologickou rodinou dítěte	7
Podpora pěstounské rodiny při jednání se soudy a úřady	7
Nácviky dovedností (důležitých pro sebeobsluhu, případně i pro budoucí zaměstnání)	8
Podpora při hledání zaměstnání a navazování pracovního poměru	8, 18, 20, 23
Osobní asistence, přímá pomoc při zvládnutí běžných činností	8, 20
Podpora při vyřizování dokladů/jiných úředních záležitostí včetně povinného pojištění	8, 9, 14, 18, 20, 19, 27, 31, 23, 27, 34
Podpora při řešení obtíží v interpersonálních vztazích	8, 22, 27, 34
Nácvik komunikačních/sociálních dovedností	8, 20
Poskytování poradenství osobám ve výkonu trestu a po něm	9
Podpora klientovy schopnosti reflektovat vlastní situaci a rizika s ní spojená	9
Poradenství pro rodiny osob, které vycházejí z vězení	9
Zprostředkování přímé materiální pomoci	9, 18, 31
Asistence při nakládání s příjmem u klientů domovů pro dospělé	10
Podpora při podávání žádosti o dávky/důchody	10, 14, 18, 23, 27, 34
Účast na programech pro klienty domovů pro dospělé	10
Doprovázení k nutným jednáním klientů domovů pro dospělé	10
Zajišťování lékařské péče klientů domovů pro dospělé	10
Poradenské konzultace s oběťmi domácího násilí	11
Kontaktní/terénní práce s drogově závislými	12
Poradenské konzultace, motivační rozhovory s drogově závislými	12, 18, 19
Doprovázení drogově závislých k jednání na úřadech, do zdravotnických zařízení	12
Poradenské konzultace s blízkými osobami drogově závislých	12
Účast na programech pro duševně nemocné	13
Poskytování podpory osobám s duševní nemocí	13, 18
Poradenství pro rodiny duševně nemocných	27
Poradenství osobám v nepříznivé sociální situaci a jejich rodinám	14, 18, 22
Podpora při přechodu ze zařízení do samostatného života	14
Ovlivňování prostředí, v němž klient žije	14
Jednání s příbuznými klienta se sníženou soběstačností v mimořádných situacích a poskytování poradenství pro ně	15
Poradenství pro osoby se sníženou soběstačností (služby, kompenzační pomůcky)	16
Poradenství osobám v hmotné nouzi	17
Pomoc při řešení rodinných problémů	18, 19, 27, 28, 34
Pomoc při určování otcovství a získávání výživného na děti	18

Kategorie/činnost	Číslo profesigramu
Pomoc při řešení dluhů, exekucí a při finanční stabilizaci klienta	18, 19, 20, 27, 29, 34
Pomoc při hledání bydlení, uzavírání nájemních smluv	18, 19, 20, 27, 29, 34
Účast na programech pro klienty azylového domu	18
Zprostředkování denního pobytu, stravy, možnosti vyprání prádla, hygieny	19
Zajištění lékařské péče u osob bez domova	19
Poradenství týkající se zdraví, hygieny, stravování	19
Poradenství týkající se dostupných sociálních služeb	19, 27, 35, 31
Vedení edukačních programů pro rodiče/děti zaměřených na vzájemné soužití	22
Streeetwork zaměřený na děti a mladistvé	23
Vytváření programů pro děti a mladistvé rozvíjejících jejich pozitivní potenciál	23
Krizová/situační intervence	23, 31
Vytváření a realizace programů posilujících právní vědomí, řešení konfliktů, programů zaměřených na rizika spojená s užíváním návykových látek	23
Poradenství týkající se širokého spektra sociálně-psychologických problémů	24
Podpora rodiny umírajícího, podpora pozůstalých, organizování „posledního rozloučení“ se zemřelým, organizování setkání pozůstalých v hospici s odstupem od smrti klienta	25
Mobilizace podpůrných vztahů klienta s duševní nemocí	27
Doprovázení členů rodiny při jednání s jinými organizacemi, úřady	28
Účast na terapeutických programech pro drogově závislé/jejich blízké lidi	29
Poradenství při trestním stíhání drogově závislých	29
Mediace mezi pachatelem a obětí	36
Kontrola plnění podmínek uložených pachateli soudem	36
Organizace rodinných skupinových konferencí	36
Poradenství pro rodiny nemocných	35
Vyjednávání následné péče u nemocných	35
Dohled nad režimem splácení dluhů	34
Dohled nad sepsáním omluvných dopisů obětem	34
Zprostředkování kontaktu s místní komunitou	31
Vyjednávání o alternativách další péče u dětí ve ZDVOP	32
Informování dítěte o aktuální situaci v rodině a o následné péči	32
Účast na programech pro seniory/postižené ve stacionáři	33
Nepřímé poskytování služby	
Poskytování informací o službě zájemcům	26, 33
Vydávání stanovisek k propustkám dítěte z ústavní péče	3
Odkazování na jiné služby	2, 5, 7
Vyžádání zpráv o klientovi	3, 5

Kategorie/činnost	Číslo profesigramu
Zpracování návrhů/zpráv pro soud	3, 14, 21, 36
Poskytování informací rodičům o přestupkovém a trestním řízení, které se týká jejich dítěte	3
Podávání návrhů na zrušení ústavní výchovy	3
Ukládání výchovných opatření	3, 5
Přijímání oznámení o ohrožených dětech	4
Zpracování zprávy o žadatelích o pěstounskou péči/adopci pro KÚ	4
Podání návrhu na omezení nebo zbavení rodičovské odpovědnosti	4
Výkon funkce opatrovníka a poručníka	4
Podání návrhu na zrušení pěstounské péče	4
Jednání se zájemci o službu, vedení evidence žadatelů	6, 10, 11, 15, 18
Zpracování zprávy pro OSPOD o průběhu pěstounské péče	7
Zprostředkování vzdělávání pro pěstouny	7
Vyřizování stížností klientů	10, 15
Sledování dodržování práv klientů	10, 32
Pomoc s vyřizováním pozůstalosti	10, 25
Zpracování přehledu o osobách pečujících o klienta	15
Zpracování a aktualizace přehledu o spolupracujících organizacích	11
Depistáž/vyhledávání klientů v terénu	13, 14, 19, 21
Zpracování návrhu na úpravu svéprávnosti klienta	14
Kontrola finančního hrazení péče, vybírání poplatků	15, 18, 21, 25
Pomoc s formulací žádosti o přezkumné řízení	16
Zpracování návrhu na dávku, vyhotovení rozhodnutí o dávkce	17
Zpracování zprávy pro OSPOD o průběhu péče	21
Sledování vývoje dítěte v ústavní péči	21
Sledování života klienta v ústavním zařízení	10
Zpracování návrhů na pobyty dítěte mimo zařízení (u rodičů, jiných osob)	21
Vyjednávání s místními úřady o využitelných prostorách	23
Zprostředkování kontaktu mezi klientem a duchovním	25
Vyjednávání o překladi klienta do jiného zařízení/o následné péči	25, 27
Jednání s OSPODem o péči o děti zemřelého rodiče	25
Zpracování návrhu pro soud týkajícího se svéprávnosti psychiatrických pacientů	27
Komunikace s opatrovníky klienta	27
Účast na zařazovacích komisích u vězňů	34
Zpracování návrhů na extramurální aktivity vězňů, na dočasné opuštění věznic	34
Řízení	
Úkolování/řízení podřízených	1, 10, 15
Stanovování priorit v poskytovaných službách podle aktuální situace klientů a pracovníků	1
Zastupování podřízených při jejich výpadku	1

Kategorie/činnost	Číslo profesioqramu
Organizace porad	1, 2, 10
Organizace supervizí	1
Instruování a zacvičování nových pracovníků	1
Organizace vzdělávání pracovníků	1, 10, 15
Organizace doučování klientů (s využitím dobrovolníků)	2
Zavádění systému kvality práce	10
Hodnocení podřízených	10, 15
Nábor, zaškolování a koordinace činnosti dobrovolníků	10, 15, 20, 23, 27
Metodické vedení pracovníků	15
Plánování rozvoje organizace	15
Fundraising	15
Organizace programu pro klienty	19, 23
Instruktaž a koordinace činnosti stážistů	23
Řízení multidisciplinárního týmu	25
Konzultace, mezioborová spolupráce	
Organizace sítě spolupracujících subjektů	2
Organizace případových konferencí, účast na nich	3, 4, 18, 21, 28
Účast na výchovné komisi ve škole	3, 21
Účast při výslechu dítěte na policii	3, 21
Účast na soudních jednáních	3, 5, 28, 29
Spolupráce s jinými organizacemi na případu	4, 6, 9, 11, 12, 18, 22, 28, 34, 32
Účast na komunitním plánování	18
Návrhy legislativních změn	24
Prezentace vlastní činnosti vůči veřejnosti, osvěta	
Osvěta o potřebách cílové skupiny a o vlastní službě	6, 8, 12, 14, 15, 23, 24
Destigmatizační kampaně — organizace a účast na nich	13, 18, 31

TABULKA 1. Kategorizované činnosti českých sociálních pracovníků. (V tabulce nejsou obsaženy činnosti spočívající v administrativních záznamech, což je činnost, kterou vykonávají všichni sociální pracovníci.)

Činnosti obsažené v přehledu jsou vykonávány sociálními pracovníky, jejichž kvalifikace odpovídá Zákonu č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, tedy absolventy vyšších odborných škol, bakalářských a magisterských programů vysokých škol. Naše data neumožňují rozlišit, jakou úroveň vzdělání mají pracovníci zastávající určitou pracovní pozici.

Na první pohled je patrné, že činnosti sociálních pracovníků se liší v rozsahu nároků. Nejvyšší jsou zjevně v kategorii Řízení a v kategorii Konzultace, mezioborová spolupráce. Na opačném pólu jsou činnosti, které speciální kvalifikaci nevyžadují a náročné nejsou, jako např. Vyjednávání s místním úřadem o využitelných prostorech, nebo Zprostředkování stravy, vyprání prádla, hygieny.

Přehled pracovních činností získaný popsáním způsobem není reprezentativní v tom smyslu, že by z něj bylo možné usuzovat na to, jak často se v souboru sociálních pracovníků v ČR některá z uvedených činností provádí. Umožňuje však popsat množinu vykonávaných činností a v této množině nalézat takové, u nichž je pravděpodobné, že jejich zvládnutí je potřebné na více pracovních pozicích.

Přehled pracovních činností ne vždy odpovídá platným legislativním normám, činnosti jsou zde pojmenovány tak, jak je nazvali respondenti, resp. tvůrci využitých dokumentů.

VÝSLEDKY UČENÍ

V mezinárodním kontextu je metoda definování a formulace výsledků učení uplatňována v souvislosti s reformami vzdělávacích systémů a rozvojem hodnocení kvality vzdělávání. V Evropské unii jsou výsledky učení považovány za základní prvek kvalifikačních rámců, jejichž cílem je harmonizace terciárního vzdělávání.

Obecně jsou definovány jako souhlas měřitelných znalostí, dovedností a způsobilostí které by si student měl osvojit v rámci studia. Důležité je, že orientace na výsledky učení vyjadřuje změnu perspektivy. Tradiční vzdělávání se soustřeďuje na konstrukci obsahu vzdělávání, kdežto tento přístup pohlíží na vzdělávací proces především z perspektivy studenta, pro kterého je klíčové to, co se naučí.

Národní kvalifikační rámec terciárního vzdělávání v ČR konkretizuje tři základní kategorie výsledků učení: odborné znalosti, odborné dovednosti a obecné způsobilosti. U odborných znalostí se hodnotí šířka a hloubka znalostí a porozumění znalostem. Odborné dovednosti jsou vymezeny jako schopnost jejich použití. Obecné způsobilosti pak zahrnují to, v jakém kontextu a s jakou mírou samostatnosti a odpovědnosti je absolvent schopen uplatňovat odborné znalosti a odborné dovednosti (Nantl, Černíkovský, 2010).

Kvalifikační standard se od popisu výkonu profese nutně liší — nabízí širší pohled na profesi, je obecnější a víc zaměřený na budoucnost.

Aktuálně jsou v ČR diskutovány strategické cíle vzdělávací politiky do roku 2030+, ke kterým patří právě zaměření vzdělávání na získání kompetencí, potřebných pro aktivní občanský, profesní i osobní život. Široce se diskutuje otázka kvality a transparentnosti vzdělávání. Pro kvalitu vzdělávání je pak zásadní formulování výsledků učení a jejich propojení s metodami a formami vzdělávání (Hlavní směry vzdělávací politiky; Definování, formulování a používání výsledků učení, 2018; Bienertová-Vašků a kol., 2016).

Postup definování a formulování výsledků učení musí odpovídat souvislostem a účelu použití. Pro rozvoj terciárního vzdělávání sociálních pracovníků je důležité reflektovat společenské změny, národní společenské podmínky, aktuální situaci v praxi sociální práce, specifika a perspektivu dalšího rozvoje sociální práce

Popisy výsledků učení vyjadřují záměr, žádané cíle vzdělávání. Jejich dosažení je možné rozpoznat až po ukončení procesu učení, např. při výkonu povolání. Pro úspěšné uplatnění metody výsledků učení je tak zásadní dialog mezi vzdělavateli, zaměstnavateli a těmi, kdo profesi vykonávají.

Rozbor kterékoliv z komplexnějších činností obsažených v tabulce 1. ukáže, že předpokladů k úspěšnému zvládnutí takové činnosti je celá řada. I bez takového rozboru je však zřejmé, že žádný z běžných vzdělávacích programů na školách poskytujících terciární vzdělávání nemůže celou šíři nároků na budoucí sociální pracovníky pokrýt.

Vzdělávání je celoživotní proces, v němž významnou roli vedle škol hrají i organizace zaměstnávající sociální pracovníky a také kurzy dalšího vzdělávání. Na jeho počátku však stojí systematické vzdělávání ve školách, která má dát příležitost k vytvoření *základní výbavy* budoucího profesionála. Kromě znalostí a dovedností má poskytnout i širší orientaci v relevantních kontextech (politika, právní systém, systém péče o zdraví, výzkum, mediální prezentace, vývoj oboru v Evropě a v globální perspektivě, aj.). Má také posílit hodnotové zakotvení adepta profese. Nejnáročnějším vzdělávacím cílem pak je naučit studenta zacházet s vlastní osobností.

Příprava na budoucí pracovní činnosti je tedy jeden aspekt přípravy studenta na vstup do světa práce. Aspekt, který je v domácí debatě o oboru dosti přehlížený a podceňovaný. Jde o aspekt, na který chce toto sdělení upozornit. Naši základní tezí je, že přípravě na výkon budoucí profese mohou napomáhat adekvátně formulované a prověřované výsledky učení propojené s tím, co absolvent v praxi bude dělat.

Výsledky učení se dají nejjednodušeji formulovat tvrzeními typu: pracovník zná..., pracovník dokáže... Těmito dvěma typy výroků se od sebe odlišují znalostní předpoklady a dovednostní předpoklady. V termínech popisujících znalosti a dovednosti jsou také obvykle formulovány profily absolventů soustavného studia oboru obsažené v žádostech o akreditaci. Konstrukce profilu absolventa však zatím není v našem prostředí důsledně prověřována ve vazbě na výstupy z učení v jednotlivých kurzech.

Ti, kdož poskytují systematické, dlouhodobé vzdělávání budoucím sociálním pracovníkům by tedy měli volit takové cíle vzdělávání, které jsou, pokud možno, univerzálně využitelné, a to s ohledem na různé úrovně studia.

Výše uvedený přehled může sloužit jako poklad pro expertní panel, který by měl přetřídit soubor činností na ty, u nichž se dá přepokládat, že k jejich zvládnutí bude nutná kvalifikační úroveň A nebo B nebo C. Takové přetřídění by mělo některé činnosti ze seznamu vyřadit, protože experti usoudí, že soustavná příprava na ně ve škole nutná není.

U zbývajících činností se ukáže, že některé se dají podřadit pod komplexnější činnosti. V takových případech bude možné předpokládat, že pokud student bude dobře připravený na komplexní činnost, zvládne i činnosti subsumované.

Jistou obtíž představuje fakt, že v řadě případů mají činnosti sociálních pracovníků stejný název, ale liší se cílová skupina. Tam nezbyvá než prověřit překryv a jako univerzálnější typ přípravy doporučit přípravu na činnosti s většími překryvy, případně činnosti, kde bude více příležitostí je vykonávat vzhledem k očekávatelnému vývoji trhu práce.

Výsledkem těchto redukcí by mohla být formulace *základních studijních modulů* pro příslušné vzdělávací úrovně. Aby vzdělávání založené na takto konstruovaných modulech plnilo účel, musí být zároveň navržen způsob prověřování toho, že bylo skutečně dosaženo plánovaných výsledků učení. Vzdělavatelům přitom není nutné předepisovat cestu, jakou tohoto cíle mají dosáhnout.

Výsledky učení v pojetí zde doporučeném nejsou totožné s běžnými atestacemi. Atestace obvykle prověřují jen úroveň znalostí, zvláště pokud mají povahu zkouškového testu. Dovednost se z povahy věci dá prověřovat tím, že kandidát něco udělá — např. provede rozhovor s klientem, provede šetření v rodině s příslušnými výstupy, zorganizuje případovou konferenci s příslušnými výstupy atp.

Současný systém profilování studia využívá dva systémy. První, *vertikální*, je posuzování studijních programů akreditačními autoritami v rámci škol a posléze národní autoritou. Druhý, *horizontální*, se opírá o tzv. Minimální standard vzdělávání v sociální práci a o systém konzultací, které si poskytují pedagogové škol sdružených do Asociace vzdělavatelů v sociální práci, mezi sebou navzájem. V čem by bylo žádoucí oba systémy revidovat s přihlédnutím k přehledu činností sociálních pracovníků se dá podle našeho názoru vyjádřit v několika bodech:

- Chybí důraz na vazbu mezi profilem absolventa, výsledky učení a faktickými činnostmi sociálních pracovníků po nástupu do praxe; vzdělávání je zejména na vysokých školách příliš akademizované.
- Minimální vzdělávací standard je do velké míry profilován vedlejšími disciplínami (právo, sociologie, psychologie...) a je málo oborově specifický.
- Chybí důraz na vstupní hodnocení, plánování, průběžné vyhodnocování a na prakticky uplatnitelné nástroje pro zvládnutí těchto úkolů. Přitom tyto činnosti jsou denním chlebem praktikujících sociálních pracovníků.
- V Minimálním vzdělávacím standardu aktuálně chybí soubor doporučení pro magisterskou úroveň studia.

Při srovnání se zahraničními modely a cíli vzdělávání sociálních pracovníků (Zastrow, 2014; Coulshed a Orme, 2012; Adams, Dominelli, Payne, 2009; Payne, 2006) se ukazují další rozdíly zasluhující hlubší reflexi a reakci:

- V obsahu studia chybí důraz na kritickou reflexi fungování společnosti vůči hendikepovaným.
- Chybí vzdělávání v problematice péče o sebe, oblasti vlastního profesního rozvoje, vyhoření a možnostech jeho prevence...
- Chybí jako závazný obsah vzdělání některá velká univerzální témata současné sociální práce (environmentální problematika, interkulturní problematika, chudoba a sociální vyloučení, sexuální menšiny).
- Na vysokých školách se málo využívají modely „service learning“, „learning by doing“, které mají velký potenciál v propojování školní výuky s realitou praxe. Jde vlastně o řízené praxe s definovanými a kontrolovanými výsledky učení.
- Zaměstnavatelé ani profesní organizace prakticky nevstupují do procesu formování vzdělávacích programů.

ZÁVĚR

Domníváme se, že pro inovaci standardů vzdělávání v sociální práci v ČR jsou podstatné výsledky výzkumů referující o aktuálním stavu profese sociální práce v ČR.

Vedle toho je důležité využití zahraničních modelů a zkušeností s nimi i jasná formulace vize profese sociální práce pro ČR. Zásadním prvkem inovace by měla být orientace na adekvátně formulované výsledky učení. Tedy takové, které respektují realitu profese (zde popsanou přehledem profesních činností). Domníváme se, že takto je možné a žádoucí změnit kvalitu vzdělávání sociálních pracovníků. Změna však vyžaduje reorientaci klíčových aktérů vzdělávání — pedagogů ve školách poskytujících terciární vzdělávání. Předcházet samozřejmě musí kritická reflexe východisek a důkladná diskuse o možných změnách, což bude vyžadovat čas a trpělivost.

LITERATURA:

- Adams, R., Dominelli, L., Payne, M. (Eds.) (2009). *Critical Practice in Social Work*. 2nd Ed. Basingstoke: Palgrave MacMillan.
- Biernetová-Vašků, J., Cejpek, V., Gavalcová, T., Pasáčková, E., Rajmon, R., Valová, L. (2016). *Využití výsledků učení na vysokých školách*. Praha: MŠMT.
- Coulshed, V., Orme, J. V. Ed. (2012). *Social Work Practice*. 5th Ed.. Basingstoke: Palgrave MacMillan.
- Definování, formulování a používání výsledků učení*. Evropská příručka. (2018). Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků.
- Hlavní směry vzdělávací politiky ČR do roku 2030+*. Pracovní verze ze dne 31. 10. určená k diskusi. Dostupné: file:///H:/PROSO_30_3/brozura_hlavni_smery_6.pdf
- Matoušek, O. a kol (2013) *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál.
- Musil, P., Bareš, P., Havlíková, J. Eds. (2017). *Výkon profese sociální práce v systémech sociální ochrany ČR*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí.
- Nantl, J., Černíkovský, P. a kol. (2010). *Národní kvalifikační rámec terciárního vzdělávání České republiky*. 2010. Praha: MŠMT. Dostupné: <http://casajc.ff.cuni.cz/Documents/Pdf/NKF.pdf>
- Payne, M. (2006). *What Is Professional Social Work?* Bristol: Polity Press.
- Urban, D. a kol. (2018) *Specifika sociální práce při práci s vybranými cílovými skupinami*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- 2017 Analysis of the Practice of Social Work*. Final report. (2017). Culpeper, VA: Association of Social Work Boards.
- Zastrow, Ch. (2014). *Introduction to Social Work and Social Welfare*. 11th. Ed. International edition: Brooks/Cole.

